

УДК 347.23

Олег Васильович СИНЕГУБОВ,

доктор юридичних наук, доцент,

голова Полтавської обласної державної адміністрації;

 <https://orcid.org/0000-0001-6362-3115>;

Лариса Василівна КРАСИЦЬКА,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-9187-4445>

СУТНІСТЬ ПРОГІБІТОРНОГО ПОЗОВУ

Стаття 41 Конституції України від 28.06.1996 року проголошує, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Стаття 321 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року (далі – ЦК України) також визначає непорушність права власності: Право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, встановлених частиною другою статті 353 Цивільного кодексу України. У статті 386 ЦК України проголошуються загальні засади захисту права власності: Держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. Власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню. Власник, права якого порушені, має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди. Отже, цивільне законодавство України визначає як засади захисту порушеного права власності, так й надає можливість вимагати захисту права власності за наявності загрози його порушення.

У правозастосовній діяльності значну частку спорів складають саме спори про захист права власності. Багато проблемних питань виникає при застосуванні віндикаційного, негаторного та інших позовів про захист права власності. Прогібіторний позов взагалі застосовується в судовій практиці досить рідко для захисту права власності.

Питання захисту права власності завжди привертало до себе увагу наукової спільноти. Способи захисту прав власності досліджували такі українські вчені-правники, як О. І. Антонюк, І. О. Дзера, О. В. Дзера, І. В. Жилінкова, О. О. Кот, З. В. Ромовська, Г. Г. Харченко та інші. Проте в юридичній літературі недостатньо уваги приділено превентивному захисту права власності, який здійснюється шляхом пред'явлення прогібіторного позову.

Метою цього дослідження є визначення сутності прогібіторного позову та особливостей його застосування.

Як відомо, однією з функцій цивільного права є превентивна функція, що полягає у стимулюванні учасника цивільних правовідносин утримуватися від порушення цивільних прав та інтересів інших осіб. Саме на реалізацію превентивної функції цивільного права й спрямований прогібіторний позов.

Прогібіторний позов відомий ще з часів Стародавнього Риму. Як зазначається в юридичній літературі, прогібіторний позов (action prohibitoria) можна також назвати «позовом про заборону на майбутнє». Він був подібний до негаторного позову, однак відрізнявся від нього тим, що міг бути пред'явлений, якщо порушення права власності ще не відбулося, але відбудеться в майбутньому (Д. 39.1) [1, с. 331].

Г. Г. Харченко звертає увагу на те, що окремі труднощі щодо визначення місця у градації судових способів захисту речових прав виникають у тому числі й з передбаченими ч. 2 ст. 386 ЦК України позовами з вимогою про заборону вчинення дій, які можуть порушити речове право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання порушенню речового права (ч. 2 ст. 386 ЦК України). Зазначимо, що так звані превентивні або, як часто їх ще називають, прогібіторні позови в римському приватному праві були розведені й існували як окремі самостійні одиниці поза віндикаційним та негаторним позовами. Однак сьогодні з таким підходом у цивільному праві погоджуються не всі науковці. Багато хто є прихильником так званої широкої концепції негаторного позову, відповідно до якої у зміст останнього мають включатися й вимоги щодо запобігання реальній загрозі порушення суб'єктивного права [2, с. 377].

Варто зазначити, що широка концепція негаторного позову була сприйнята судовою практикою України. Так, в п. 33 постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 5 від 07.02.2014 року «Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав» зазначається, що застосовуючи положення статті 391 ЦК, відповідно до якої власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження своїм майном, навіть якщо вони не пов'язані із позбавленням права володіння, суд має виходити із такого. Відповідно до положень статей 391, 396 ЦК позов про усунення порушень права, не пов'язаних із позбавленням володіння, підлягає задоволенню у разі, якщо позивач доведе, що він є власником або особою, яка володіє майном (має речове право) з підстави, передбаченої законом або договором, і що діями відповідача, не пов'язаними з позбавленням володіння, порушується його право власності чи законного

володіння. Такий позов підлягає задоволенню і в тому разі, коли позивач доведе, що є реальна небезпека порушення його права власності чи законного володіння зі сторони відповідача.

За своєю сутністю прогібиторний позов є вимогою власника або особи, яка володіє майном на іншому речовому праві, яка має підстави передбачати можливість порушення свого права власності (іншого речового права) іншою особою, про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити право власності чи інше речове право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню.

У такому розумінні прогібиторний позов не є різновидом негаторного позову, а є самостійною вимогою про захист права власності чи іншого речового права.

О. Кот правильно зазначає, що чинне цивільне законодавство не містить достатніх підстав для того, щоб кваліфікувати превентивні способи захисту як негаторні вимоги. Головною ознакою негаторного позову згідно зі ст. 391 ЦК України вбачається існування перешкоди для здійснення права власності, тоді як захист відповідно до ч. 2 ст. 386 ЦК України передбачає лише загрозу порушення права [3, с. 43].

Розглядаючи способи захисту права власності, І. В. Жилінкова зазначала, що можна запропонувати виділення двох груп цивільно-правових способів захисту права власності: а) превентивні способи, які застосовуються для попередження порушення права власності; б) відновлювальні способи, які спрямовані на відновлення правового та майнового становища потерпілої сторони (віндикаційний та негаторний позови, визнання права власності тощо). В цілому превентивний захист спрямований на попередження порушення права власності, яке є відсутнім на момент подання позову, але за всіма обставинами розвитку подій реально можливе у майбутньому [4, с. 131].

На сьогодні прогібиторний позов застосовується в практичній діяльності для забезпечення превентивного захисту права власності, хоча й не набув широкого розповсюдження.

Так, в Аналізі Верховного Суду України застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ зазначається, що зазначений спосіб захисту права власності спрямований на попередження можливого порушення, якого на момент подання позову немає, але при цьому у власника є всі підстави вважати, що дії відповідних осіб неминуче призведуть до порушення його права. Так, Центральний районний суд м. Миколаєва рішенням від 04.02.2011 задовольнив позов Особи 1 про заборону відповідачеві здійснювати подальше будівництво прибудови до квартири за Адресою 2 та зобов'язання ліквідувати її фундамент із цокольною спорудою цього будівництва. При ухваленні рішення суд керувався положеннями ч. 2 ст. 386 ЦК. Ухвалою Апеляційного суду Миколаївської області це рішення суду залишено без змін (справа № 2-579/11) [5].

У постанові Касаційного господарського суду Верховного Суду від 11.04.2018 року в справі № 910/5630/17 зазначається, що публічне акціонерне товариство «Дельта Банк» звернулося до суду з позовом до комунального підприємства «Київблагоустрій» виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та Департаменту міського благоустрою та збереження природного середовища виконавчого органу Київської міської ради про припинення дій, які порушують право власності позивача, шляхом заборони відповідачам зносити об'єкт нерухомого майна – будинок охорони загальною площею 11,00 кв.м., розташований у м. Києві по вул. Івана Клименка (Преображенська), 23. ... Рішенням Господарського суду міста Києва від 20.07.2017 року в позові відмовлено повністю. ... Постановою Київського апеляційного господарського суду від 24.10.2017 року рішення Господарського суду міста Києва від 20.07.2017 року скасовано. Прийнято нове рішення, яким позов задоволений. Припинено дії, які порушують право власності ПАТ «Дельта Банк» шляхом заборони відповідачам зносити об'єкт нерухомого майна – будинок охорони загальною площею 11,00 кв.м., розташований у м. Києві по вул. Івана Клименка (Преображенська), 23. ... Частиною другою статті 386 ЦК України закріплений окремий превентивний (попереджувальний) спосіб захисту права власності, який на відміну від інших способів передбачає захист права власності у випадку, коли порушення права ще не відбулося, але є підстави вважати, що воно має статися. Зміст такого захисту полягає в тому, що у передбачених законом випадках з метою попередження порушення права власності застосовуються примусові заходи без покладення на нього юридичної відповідальності. Таким чином, виходячи зі змісту частини 2 статті 386 ЦК України, позов про превентивний захист права власності може бути пред'явлений власником, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою. Встановлені у даній справі обставини свідчать про те, що відповідачі без жодних правових та документальних підстав ідентифікують спірний об'єкт як самовільно встановлене рухоме майно та намагаються вчинити протиправні дії, спрямовані на знищення належного позивачу об'єкта нерухомості. Зазначене свідчить про підставність заявлених позовних вимог та обґрунтованість висновку суду апеляційної інстанції про необхідність превентивного захисту права власності позивача шляхом заборони відповідачам вчиняти певні дії [6].

Висновок. Таким чином, у процесі дослідження сутності прогібиторного позову було уточнено поняття прогібиторного позову. Прогібиторний позов є вимогою власника або особи, яка володіє майном на іншому речовому праві, яка має підстави передбачати можливість порушення свого права власності (іншого речового права) іншою особою, про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити право власності чи інше речове право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню.

Список бібліографічних посилань

1. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
2. Харченко Г. Г. Речові права у законодавстві, доктрині та судовій практиці України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 506 с.

3. Кот О. Превентивні способи захисту права власності у системі захисту прав. *Юридична Україна*. 2016. № 7–8. С. 38–45.
4. Жилінкова І. Превентивний спосіб захисту права власності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3. С. 130–136.
5. Аналіз Верховного Суду України застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ // Закон і бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/print/103367-analiz_vsu_zastosuvannya_sudami_zakonodavstva_pro_pravo_vlas.html (дата звернення: 30.10.2019).
6. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 11.04.2018, судова справа № 910/5630/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73354521> (дата звернення: 30.10.2019).

Одержано 11.11.2019

УДК 351.74(477)

Олена Юхимівна СИНЯВСЬКА,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстику факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-6386-4151>

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СЛУЖБОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Дисципліна є необхідною умовою будь-якої роботи, трудової чи службової діяльності, оскільки сутність її полягає у твердо встановленому порядку, дотримання якого є обов'язковим для всіх членів даного колективу [1, с. 149]. Можна виділити державну, трудову, військову, службову дисципліну тощо. Кодекс законів про працю України у Главі X «Трудова дисципліна» не надає визначення трудової дисципліни [2]. Закон України «Про державну службу» визначає службову дисципліну як «неухильне додержання Присяги державного службовця, сумлінне виконання службових обов'язків та правил внутрішнього службового розпорядку» [3, ст. 2].

Згідно з Законом України «Про Національну поліцію», «служба в поліції є державною службою особливого характеру» [4, ст. 59], а поліцейський зобов'язаний «неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського» [4, ст. 18].

15 березня 2018 року було затверджено Дисциплінарний статут Національної поліції України, в якому визначено службову дисципліну як «дотримання поліцейським Конституції і законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського, наказів керівників» [5, ст. 1]. Очевидно, що службовій дисципліні поліцейських притаманні специфічні особливості, основні з яких спробуємо виділити нижче.

1. Службова дисципліна в органах Національної поліції ґрунтується на суворій єдиноначальності, яка є важливою умовою підтримання службової дисципліни та твердого порядку. Поліцейські за своїм службовим становищем можуть бути керівниками або підлеглими стосовно інших поліцейських. При цьому керівник наділений правами та обов'язками з організації службової діяльності підлеглих йому поліцейських та інших працівників поліції і контролю за їхньою службовою діяльністю [5, ст. 2]. При єдиноначальності досягається безумовна та суворе єдність волі та забезпечується найкраще використання можливостей відповідного підрозділу або органу поліції, перевірка виконання роботи. Єдиноначальність означає зосередження в руках керівника важелів управління, має за мету установлення особистої відповідальності за доручену справу, за виконання прийнятих рішень. Вона виключає неорганізованість в роботі, дає змогу керівникам найкращим чином проявляти свої організаторські та вольові здібності та якості, які особливо важливі в діяльності поліції.

Службова дисципліна в органах Національної поліції характеризується категоричністю та імперативністю вказівок та розпоряджень начальника. До обов'язків керівника обов'язково включається підтримання службової дисципліни. Керівник несе відповідальність за дотримання підлеглими службової дисципліни [5, ст. 3]. «Поліцейський отримує наказ від керівника в порядку підпорядкованості та зобов'язаний неухильно та у визначений строк точно його виконувати. Забороняється обговорення наказу чи його критика» [5, ст. 5]. Але до наказу начальника теж пред'являються вимоги – він «має бути чітко сформульований і не може допускати подвійного тлумачення» [5, ст. 3]. Але одночасно поліцейському забороняється виконувати злочинний або явно незаконний наказ, а у разі одержання наказу, що суперечить закону, підлеглий не повинен виконувати його, про що зобов'язаний невідкладно в письмовій формі доповісти керівнику, який віддав (видав) наказ, та своєму безпосередньому керівникові, а в разі наполягання на його виконанні – письмово повідомити про це прямому керівнику. Більш того, виконання поліцейським злочинного або явно незаконного наказу, а також невиконання правомірного наказу тягнуть за собою відповідальність, передбачену Дисциплінарним статутом Національної поліції України та законом [5, ст. 5].

Аналізуючи ці норми бачимо, що законодавець зобов'язує виконавця – працівника поліції оцінювати законність отриманих наказів, доручень. Але, по-перше, поліцейський під час отримання незаконного наказу може перебувати у